

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון שנה - פרשת שופטים - תשע"ח - קהילת הניכי הישיבות, רמות ב' סג

פניני הלכה

האם מותר להרבות בדמים על דירה שאין רצון הבעלים למוכרה

א - הוזהרנו בתורה (שמות כ"ד) "לא תחמוד בית רעך, לא תחמוד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמורו וכל אשר לרעך".
ואמרינן **במכילתא** (יתרו סוף פ"ח) יכול אפי' חומד בדיבור, תייל (דברים ז' כ"ה) לא תחמוד כסף וזהב עליהם, מה להלן עד שיעשה מעשה, אף כאן עד שעושה מעשה.

וביאר **הרמב"ם** (פ"א מהל' גזילה ה"ט) - כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חבירו או כל דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, אע"פ שנתן לו דמים רבים, הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר לא תחמוד. ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה, ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד.

והראב"ד (שם) השיג דבריו דהא דקעבר בלא תחמוד אע"פ שנתן לו דמים יקרים היינו דוקא שלא אמר המוכר רוצה אני.
וביאר **המ"מ** (שם) דדעתו מפני שאם אמר רוצה אני מקחו קיים ולא גרע מתלוהו וזבין, וכיון שכן אין בו לאו. אבל דעת הרמב"ם דמקחו קיים אע"פ שעבר [ויעויין עוד מ"ש בזה **במנחת חינוך** (מצוה ל"ח ס"ק ב)].
ועוד השיג **הראב"ד** (שם) על מ"ש הרמב"ם דאין לוקין על לא תחמוד משום דהוי לאו שאין בו מעשה, דהא אין לך מעשה גדול מנטילת חפץ, אבל היה לו לומר מפני שהוא חייב בתשלומין שהרי הוא כגולן.

וביאר **המ"מ** (שם) דהראב"ד אזיל לשיטתו דאם אמר המוכר רוצה אני הלוקח טור, אבל דעת הרמב"ם דהאיסור אף ברצון המוכר וע"כ כתב דאין בו מעשה, דנטילת החפץ ברצון המוכר נעשת, אבל ההשתדלות אשר השתדל כדי לרצותו הוא האיסור, ונגמר בשעת המקח, ובהשתדלות לא היה מעשה.

ב - עוד הוזהרנו בתורה (דברים ה"י"ח) "ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמורו וכל אשר לרעך".

וביאר **הרמב"ם** (שם ה"ח) - כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חבירו וכל כיוצא בזה משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו, כיון שחשב בלבו האיך יקנה דבר זה ונפתה לבו בדבר, עבר בלא תעשה, שנאמר לא תתאוה, ואין תאוה אלא בלב לבד.
ובהל' י"ב כתב - הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד והקונה דבר שהתאוה בהפצר שהפציר בבעלים או בבקשה מהן עובר בשני לאוין, לכך נאמר לא תחמוד ולא תתאוה. ע"כ.

ואף **דהסמ"ג** (לאוין ס"י קנ"ח) השיג על דברי הרמב"ם, דלא יתכן לומר כן דהמתאוה עובר במחשבה בלבד והחומד אינו עובר עד שיקח החפץ, כי כתוב בדברות לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך, ולפי דבריו החמיר בבית מבאשת איש, אלא החימוד והתאוה הכל אחד.

מ"מ לדניא **הטור והשו"ע** (ס"י שניט ס"ח) העתיקו דברי הרמב"ם. [אלא דבטור גריס ברמב"ם גבי לא תתאוה "משאר דברים שאי אפשר לו לקנותו". וכתב **הפרישה** (ס"ק י"ח) דכתב כן בדרך רבותא דאפי' דא"א לו לקנותו עובר בלא תתאוה. ויעויין עוד מ"ש בזה **הב"ח**. אך ברמב"ם לפנינו הגי' "שאפשר לו לקנותו", וביאר **בסמ"ע** (ס"ק י"ח) דלג"ז זו י"ל בדבריים שא"א לו לקנותו אינו עובר בלא תתאוה כיון דלא יבא לדי מעשה].

ג - ויליעו אי שרי להרבות במחיר החפץ ע"מ שיתרצה המוכר למוכרו או דאית ביה משום לא תתאוה ולא תחמוד. כגון אדם החפץ בדירתו של חבירו, האם מותר להרבות עליו במחיר עד שיתרצה חבירו

שמעתא אליבא דהלכתא

הרואה אנשים הממתינים בכביש האם חייב לעצור ולהפייעם

א. מצות פריקה וטעינה. ב. זקן ואינו לפי כבודו. ג. פריקה בשכר. ד. טעינה בשכר. ה. צער בעלי חיים. ו. איסור לצער בני"א וחובה להצילם מנוק. ז. חובה להציל מצער. ח. מצות פריקה באדם. ט. מכוניתו עומדת בצד הדרך (פנצ'ר וכדו') / להסיעה אנשים. י. קבלת שכר. יא. הוצאת ממון או הפסד.

א. מצות פריקה וטעינה

כתיב **בפרשת משפטים** (שמות פ"ב פ"ג) "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזובו לו עזוב תעזוב עמו". ולמדו חז"ל **בב"מ** (גב.) שזו היא מצות פריקה. כלומר מצוה מן התורה לעזור לחבירו לפרוק המשא מן הבהמה כשהיא רובצת תחת המשא אפילו שהיה עליה משא שאינו ראוי לה. ומנו מצוה זו **הרמב"ם** (לאו ע"ה) **והחינוך** (מצוה ט.) ועיי"ש שלא דוקא רובצת תחת משאה, אלא כל שהיא יגעה תחת משאה בכלל עשה זה.

ובפרשת כי תצא (דברים פ"ב פ"ד) כתיב "לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו". ולמדו חז"ל **בב"מ** (שם) שזו היא מצות טעינה שמצוה מן התורה לעזור לחבירו להטעין המשא שנפל מבהמה. וכן מנו מצוה זו **הרמב"ם** (עשה רג) **והחינוך** (מצוה תקמ.).

וכן פסקו **הטשו"ע** (ח"מ ס"י ע"ב ס"ע א) שיש חובת פריקה וטעינה. ומבואר **בשו"ע** (שם) במש"כ ע"פ **הרמב"ם** (רוצח פ"א) דבפריקה עצמה יש מצות טעינה דכשהוא פורק כל המשא מהחמור או א"א באופן אחר כגון שנתקה המשא ממקומה ממילא אחי"כ צריך לקיים מצות טעינה, ע"כ. וכ"כ **בערוה"ש** (שם אות א).

ועי' **חינוך** (שם) שהלאו ד"לא תראה" נאמר על מצות פריקה ולא על טעינה. וכ"כ **במנ"ח** (שם סוף אות א) בדעת החינוך. וכן הוא **ברמב"ם** (שם). אבל דעת **הרמב"ן** (דברים פ"ב פ"ג) שהלאו קאי על שניהם, **והמנ"ח** (שם) תמה על החינוך הנ"ל. ועי' **בשו"ע** (שם) שכתב שאם הניחו נבהל ולא פרק ולא טען ביטל מ"ע ועבר על מצות ל"ת. וכת' **בביאור הגר"א** (אות א) דמש"כ השו"ע שעבר על הלאו אינו קאי על טעינה. אולם **הערוה"ש** (אות א) כתב שאם הניחו ולא טען עבר על ל"ת וביטל מ"ע ואם בא לידו מצות פריקה ולא פרק ולא טען עבר על שני מ"ע עזוב תעזוב והקם תקים וביטל מצות ל"ת דלא תראה, עיי"ש.

ומ"מ אמרו **בב"מ** (גב.) שאינו מתחייב אלא בשפגע בה בקירוב מקום ושיערו חכמים אחד משבע ומחצה במיל וזה הוא ר"ס (רס"ו אמנה ובי' שלישי אמנה - כ- 130 מטר להגר"ח נאה וכ- 155 מטר להחזו"א), ע"כ. וכן פסק **הרמב"ם** (שם ה"ח). וכן הוא **בשו"ע** (שם ס"ע ה). ועי' **בגר"ז** (צבע"ח אות ה) שדן זה הוא אף לענין הצלה מצער דבעלי חיים (ודבריו הם במוסגר).

ב. זקן ואינו לפי כבודו

איתא **בב"מ** (ג.) "והתעלמתי" (מלהשיב אבידה), פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם, הא כיצד היה כהן והיא בבית הקברות או שהיה זקן ואינה לפי כבודו יכול להתעלם, ע"כ. ומבואר שם דפטור זה אינו רק במצות השבת אבדה אלא אף בפריקה וטעינה. ועי' **בנמוק"י** (בי"מ יז.) בר"מ ד"ה וא"ו) בשם **הרמב"ן** שפירש שאע"פ דצער בע"ח דא"ו (עי' בזה להלן) מ"מ עשה דכבוד התורה עדיף, אולם שוב כשם **הר"ן** דזקן לאו דוקא קנה חכמה לבד, אלא ה"ה למכובד דאמרינן כל שבשלו פורק וטוען בשל חבירו נמי וכדעת הרמב"ם (גזילה פ"א), אלא הכא כיון דצער בעלי חיים הותר לתשמישן של בני אדם כל שכן לכבודם בשב ואל תעשה גדול כבוד הבריות, ע"כ.

וכן פסק **השו"ע** (ס"י רע"ב ס"ע ג. רס"י רס"ג) אדם מכובד כגון מחמת עשרו (עי' גר"ז אות ל"ו), או ת"ח שאין דרכו לשאת משא וכדו' (אף בשלו), פטור מלעזור לחברו להשיא משאו. ועיי"ש ש"מ"מ אם רוצה לעשות לפניו משורת הדין עושה, ואף אם הוא ת"ח עושה. אולם **הרמ"א** (שם) פסק שאם הוא ת"ח אסור לו להחמיר ע"ע מפני כבוד התורה, ואם רוצה לעשות לפניו מן השורה ישלם מכספו לאחרים שיעשו בשבילו.

ג. פריקה בשכר

ואיתא **בב"מ** (גב.) מצוה מן התורה לפרוק בחנם ולא לטעון בחנם אלא בשכר רבי שמעון אומר אפילו לטעון בחנם, ופסקו **הרמב"ם** (שם ה"ח) כרבנן דפריקה בחנם, אבל לטעון עליו הרי זו מצוה ונטול שכרו, ע"כ.

והרא"ש (שם) כתב "אבל פריקה והשבת אבידה בחנם ואם הוא פנוי אין רשאי לטול שכר, אבל אם הוא עסוק במלאכה והניח מלאכתו שמיין כמה אדם רוצה לפחות משכרו ויניח מלאכתו ולטרות בהשבת אבידה זו ובפריקה זו ונותנין לו עד כדי דמי אבידה והיינו אם עושה מעצמו, אבל אין מחויב להניח מלאכתו להשיב אבידה ולפרוק ולפחות משכרו, אבל אם יש שם בית דין או הבעלים ואם הוא אומרם לו הנח מלאכתך והשב או פרוק ויתנו לך כל שכר חייב ליתן לו כל שכרו אף אם פסק לו יותר מן הראוי מידי דהוה אטול דינר בשכרך", עיי"ש.

והנמוק"י (שם יז.) ד"ה לפרוק בחנם) הביא סוברים כהרא"ש. ושוב כתב "אבל דעת **הר"ן** דכיון דאיכא בפריקה צער בעלי חיים אפילו בטל ממלאכתו חייב בחנם (והא דאמרינן בב"מ שם לענין פריקה דכי לא עביד מרה בהדיה בשכר משום קנס הוא דנוטל שכר ממרה כיון דלא מסייע בפריקת בהמתו)".

ועי' **בטור** (שם) שפסק כהרא"ש. **והשו"ע** (שם ס"ע ו) סתם דבפריקה אינו מקבל שכר, וכתב **הערוה"ש** (שם אות ד) מיהו גם בפריקה אם יש לו היזק בזה ישלם לו כמ"ש בהשו"ע בהלכות אבידה בס"י רס"ה, ע"כ. ועי' להלן אותיות י"א - י"ג.

ד. טעינה בשכר

ומבואר בש"ס הנ"ל דטעינה הוי בשכר. וכתב **הרא"ש** (שם ס"י כח) שאפי' הוא פנוי ובטל מכל מלאכה יכול הוא לומר איני רוצה לטעון בחנם אם לא נתן לי שכר, ומ"מ אם הוצרך לפסוק בשכר מרובה יותר מן השכר הראוי לו ליתן על טורח כזה לא יתן לו אלא כפי הראוי לו מידי דהוה אטול דינר והעבירני (ב"ק ס"ט). דאין לו אלא שכרו, ע"כ. **והנמוק"י** (שם יז.) ד"ה לפרוק בחנם) מושמע שאם הוא בלא"ה בטל תלי בפלוגתת הראשונים הנ"ל, עיי"ש. ולמעשה **הטשו"ע** (שם ס"ע ו) סתמו שמקבל שכר בכל גוונא. ועי' **בגר"ז** (צבע"ח אות ג) שכתב שאם הלה אינו רוצה לשלם פטור.

ויעויין **בב"מ** (גב.) שאחר הטעינה יש למדדה עמו עד פרסה, ונטול שכר על זה. וכן פסקו **הרמב"ם** (שם ה"ח) **והטשו"ע** (שם ס"ע ו). וכמו כן פסקו **הרמ"א** (ס"י רע"ב ס"ע ט) **והמ"ב** (ס"י ש"ה ס"ק סט). ועי' **בביאור הגר"א** (שם אות יא), **בארעא דרבנן** (ערך צ"ח ס"י תקלח), **בעפרא דארעא** (שם) **ובמנ"ח** (מצוה פ אות ב) בדעת הרמב"ם. וכת' **בספר חרדים** (פ"ד אות א) דזה ענף ממצות "והלכת בדרכיו". ועי' **ברמב"ן** (שם פ"ו), **במ"ג** (ס"י תסח מ"ו ס"ק ב) **ובעין זוכר** (מע' צ אות ד).

וכת' **בספר חסידים** (ס"י מז) דאם ציער בהמה עתיד הקב"ה להפרע ממנו. ועי' **בגר"ז** (צבע"ח אות ח) דכשם שמצוה להצילם מצער שנעשה להם כבר, כגון פריקה, כך מצוה להצילם מצער שאדם עושה להם עכשיו.

והחלקו רז"ל **בב"מ** (גב.) **ושבת** (קכח). האם צער בעלי חיים דא"ו או דרבנן. ופסק **הרמב"ם** (רוצח פ"א ה"ח) שהוא דא"ו. וכ"כ **הכס"מ** (שם ה"ט) בדעת הרמב"ם. וכן נקטו **החינוך** (מצוה הנ"א) **והרא"ש** (בי"מ פ"ב ס"י כט). וכ"כ **הנמוק"י** (בי"מ יז.) בר"מ ד"ה כדו' בשם **הגאונים והר"ף**, אלא שחילק שצער קטן אינו מה"ת. ועי' **בסמ"ע** (שם ס"י יב טו), **בבאר הגולה** (אות ש) **ובט"ז** (שם) שכת' כן אליבא דהרמב"ם והשו"ע. וכן פסקו **הרמ"א** (ס"י רע"ב ס"ע ט) **והמ"ב** (ס"י ש"ה ס"ק סט). ועי' **בביאור הגר"א** (שם אות יא), **בארעא דרבנן** (ערך צ"ח ס"י תקלח), **בעפרא דארעא** (שם) **ובמנ"ח** (מצוה פ אות ב) בדעת הרמב"ם. וכת' **בספר חרדים** (פ"ד אות א) דזה ענף ממצות "והלכת בדרכיו". ועי' **ברמב"ן** (שם פ"ו), **במ"ג** (ס"י תסח מ"ו ס"ק ב) **ובעין זוכר** (מע' צ אות ד).

והחלקו רז"ל **בב"מ** (גב.) **ושבת** (קכח). האם צער בעלי חיים דא"ו או דרבנן. ופסק **הרמב"ם** (רוצח פ"א ה"ח) שהוא דא"ו. וכ"כ **הכס"מ** (שם ה"ט) בדעת הרמב"ם. וכן נקטו **החינוך** (מצוה הנ"א) **והרא"ש** (בי"מ פ"ב ס"י כט). וכ"כ **הנמוק"י** (בי"מ יז.) בר"מ ד"ה כדו' בשם **הגאונים והר"ף**, אלא שחילק שצער קטן אינו מה"ת. ועי' **בסמ"ע** (שם ס"י יב טו), **בבאר הגולה** (אות ש) **ובט"ז** (שם) שכת' כן אליבא דהרמב"ם והשו"ע. וכן פסקו **הרמ"א** (ס"י רע"ב ס"ע ט) **והמ"ב** (ס"י ש"ה ס"ק סט). ועי' **בביאור הגר"א** (שם אות יא), **בארעא דרבנן** (ערך צ"ח ס"י תקלח), **בעפרא דארעא** (שם) **ובמנ"ח** (מצוה פ אות ב) בדעת הרמב"ם. וכת' **בספר חרדים** (פ"ד אות א) דזה ענף ממצות "והלכת בדרכיו". ועי' **ברמב"ן** (שם פ"ו), **במ"ג** (ס"י תסח מ"ו ס"ק ב) **ובעין זוכר** (מע' צ אות ד).

והחלקו רז"ל **בב"מ** (גב.) **ושבת** (קכח). האם צער בעלי חיים דא"ו או דרבנן. ופסק **הרמב"ם** (רוצח פ"א ה"ח) שהוא דא"ו. וכ"כ **הכס"מ** (שם ה"ט) בדעת הרמב"ם. וכן נקטו **החינוך** (מצוה הנ"א) **והרא"ש** (בי"מ פ"ב ס"י כט). וכ"כ **הנמוק"י** (בי"מ יז.) בר"מ ד"ה כדו' בשם **הגאונים והר"ף**, אלא שחילק שצער קטן אינו מה"ת. ועי' **בסמ"ע** (שם ס"י יב טו), **בבאר הגולה** (אות ש) **ובט"ז** (שם) שכת' כן אליבא דהרמב"ם והשו"ע. וכן פסקו **הרמ"א** (ס"י רע"ב ס"ע ט) **והמ"ב** (ס"י ש"ה ס"ק סט). ועי' **בביאור הגר"א** (שם אות יא), **בארעא דרבנן** (ערך צ"ח ס"י תקלח), **בעפרא דארעא** (שם) **ובמנ"ח** (מצוה פ אות ב) בדעת הרמב"ם. וכת' **בספר חרדים** (פ"ד אות א) דזה ענף ממצות "והלכת בדרכיו". ועי' **ברמב"ן** (שם פ"ו), **במ"ג** (ס"י תסח מ"ו ס"ק ב) **ובעין זוכר** (מע' צ אות ד).

